

serves as a distinct feature of modern practicing psychologists. Training of psychologists should ensure the formation of a professional position, professional vision and forecasting in both the creation of diagnostic and remedial programs and during their implementation. This training includes not only the long process of mastering professional knowledge and skills, but also the provision of professional psychological counseling assistance and support in the form of supervision. Supervision as an integral part of professional training is a means of the reflexive competence of psychologists that leads students to a deeper and more meaningful process of professional formation and development, conscious combining of professional functions with their own behaviors and direct subjective experience.

Keywords: reflexive competence, supervision, formation of reflexive competence, professional training of future psychologists.

Подано до редакції 08.09.14

УДК: 372.212.+372.31

Н. І. Луцан

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКА В МОВЛЕННЄВО-ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено проблемі розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності. Розглядається лінгводидактичний аспект мовленнєво-ігрової діяльності. Проаналізовано якісні характеристики і функції мовленнєво-ігрової діяльності.

Ключові слова: зв'язне мовлення, мовленнєво-ігрова діяльність, функції мовленнєво-ігрової діяльності.

Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку є однією із стрижневих проблем дошкільної лінгводидактики. Її актуальність зумовлюється пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Законів України „Про освіту”, „Про дошкільну освіту”, „Комплексними заходами щодо всебічного розвитку і функціонування української мови”, спрямованими на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технологій навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування.

Проблема розвитку зв'язного мовлення дошкільників не є новою в науковій проблематиці. Вона досліджувалася класиками наукової думки і сучасними науковцями в різних аспектах проблеми: психологічному (Л. С. Виготський, Г. М. Леушина, О. Р. Лурія, Т. О. Піроженко, С. Л. Рубінштейн, І. О. Синиця та ін.); психолінгвістичному (І. О. Зимняя, О. О. Леонтьєв, О. М. Шахнарович та ін.); лінгвістичному (Т. О. Ладигенська, Л. В. Щерба та ін.); педагогічному (Л. В. Ворошніна, В. Г. Захарченко, А. А. Зрожевська, Е. П. Короткова, Н. І. Кузіна, Н. П. Орланова, Є. І. Тихеева та ін.); лінгводидактичному (А. М. Богущ, О. І. Білан, Н. В. Гавриш, С. О. Караман, С. В. Ласунова, Н. В. Малиновська, Т. Г. Постоян, Г. В. Чулкова, С. К. Хаджирадєва, Л. І. Фесенко та ін.). Досліджено такі аспекти зв'язного мовлення: навчання творчих розповідей (Л. І. Березовська, Н. В. Водолага, Л. В. Ворошніна, Н. В. Гавриш, С. В. Ласунова та ін.), розвиток зв'язного мовлення за текстом казок (С. Л. Алієва, Н. Н. Насруллаєва, Л. І. Фесенко та ін.), у продуктивній діяльності (Т. Г. Постоян та ін.), розвиток пояснювального мовлення (Н. І. Кузіна, М. М. Поддьяков та ін.), розвиток діалогічного мовлення (Е. І. Матецька, Т. Слама-Казак, С. К. Хаджирадєва, Г. В. Чулкова та ін.), в

ігровій діяльності (Б. Ф. Контаутене, В. Г. Захарченко та ін.).

Натомість ознайомлення з результатами теоретичного аналізу означеної проблеми і практичним досвідом засвідчило, що питання зв'язності дитячого мовлення попри всю різноманітність пропонуваніх методичних систем, розглядається не лише практиками, але й науковцями однобічно, з погляду оволодіння дітьми загальноприйнятими в лінгвістиці якостями зв'язного мовлення.

Важливе місце в системі засобів розвитку зв'язного мовлення дошкільників посідає гра. Її вплив на виховний процес дітей було розкрито в роботах педагогів-класиків (А. Я. Коменський, С. Ф. Русова, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський та ін.), психологів (Ю. А. Аркін, М. Я. Басов, П. П. Блонський, Л. С. Виготський, Н. Д. Виноградов, Д. Б. Ельконін, С. Л. Рубінштейн, Д. Н. Узнадзе, та ін.), сучасних педагогів (Л. В. Артемова, А. К. Бондаренко, Г. І. Григоренко, Р. І. Жуковська, В. Г. Захарченко, Т. О. Маркова, Д. В. Менджеріцька, О. І. Сорокіна, О. П. Усова, Г. С. Швайко, К. І. Щербакова та ін.). Зазначимо, що хоча проблема гри завжди була в центрі уваги педагогічної науки, однак її лінгвістичний аспект щодо розвитку зв'язного мовлення розглядався лише у зв'язку з дослідженням сюжетно-рольової гри (В. Г. Захарченко). Аспекти ж ігрового потенціалу у процесі формування мовленнєвих навичок і, зокрема, зв'язного мовлення дошкільників залишаються поза увагою науковців. Психологи розглядають гру як діяльність, що відображає дійсність шляхом активного її перетворення (Ю. А. Аркін, Л. С. Виготський, Н. Д. Виноградов, О. М. Леонтьєв, О. Р. Лурія, Д. Б. Ельконін, С. Л. Рубінштейн та ін.). У ході гри діти мають можливість діяти, конкретні дії зумовлюють мовленнєву активність дошкільника і водночас спрямовують розвиток гри. Це перехідна, проміжна

ланка між повною залежністю мовлення від речей і предметних дій та свободою слова.

Виокремивши гру як вид діяльності, що посідає найважливіше місце в розвитку дітей дошкільного віку, зауважимо, що гра дитини – це не тільки згадка про пережите, а й творча переробка пережитих вражень, комбінування їх і відображення у мовленнєвому плані. Отже, можна вести мову про мовленнєво-ігрову діяльність як різновид діяльності дітей дошкільного віку і водночас ефективний засіб мовленнєвого розвитку дитини.

Мета статті – розкрити лінгводидактичний аспект мовленнєво-ігрової діяльності, а також визначити її якісні характеристики та функції, що стимулюють розвиток зв'язного мовлення дітей на етапі дошкільного дитинства.

Мовленнєво-ігрову діяльність розглядали як двокомпонентне утворення, в основі якого лежить розвиток дитячого мовлення засобами гри.

У мовленнєво-ігровій діяльності ми виокремлюємо такі її аспекти:

- психологічний – із цих позицій мовлення у ході гри – це специфічний, складний процес, певною мірою опосередкованого, суб'єктивного відображення фактів, явищ, предметів у конкретно-чуттєвих уявленнях асоціативно пов'язаних один із одним, реальних чи створених уявою у свідомості мовця у відповідності з ігровим завданням;

- лінгвістичний (лексико-семантичний, комунікативний) – складний, специфічний процес використання у мовленнєвому спілкуванні ігрової ситуації як стилістично нейтральних, що набувають образного потенціалу шляхом актуалізації їх значень, семантичного зрушення, внесення до них різноступеневих смислових, емоційно-естетичних нашарувань, що досягаються здебільшого на лексико-семантичному рівні;

- естетичний – у цьому аспекті мовлення становить такий свідомий творчий процес використання мовних одиниць, який стимулює передусім естетичне сприйняття ігрової діяльності, в якому раціональний та емоційний бік перебувають в єдності, зумовлюють один одного, а також сприяють формуванню певних переконань, моральних якостей та естетичних смаків мовця;

- лінгводидактичний (практичний) розглядається як здатність дитини доречно використовувати в ігрових ситуаціях зв'язні висловлювання, які за допомогою певних естетичних властивостей (незвичність у сполученні слів, метафоричність, влучність) впливають на емоційно-чуттєву сферу їхньої життєдіяльності.

Якісними характеристиками мовленнєво-ігрової діяльності є:

- доступність – точний відбір мовленнєвих засобів для адекватного відображення думок з урахуванням ігрових завдань. Ознакою майстерності мовленнєвої взаємодії виступає вміння говорити просто про складні речі. Лише поглиблене знання предмета дає можливість „перевести” змістовий аспект у мовленнєво-ігрову діяльність;

- довільність – високий рівень мовленнєвої активності і здатності до самоорганізації, відсутність мов-

леннєвих штампів. Дитина з високим рівнем довільності мовленнєво-ігрової діяльності почуває себе впевнено і без попередньої підготовки, може організувати ігрову ситуацію, реалізувати ігровий задум;

- варіативність – здатність одне і те саме завдання реалізувати за допомогою різноманітних ігор на основі словесного матеріалу;

- виразність – вміння викликати за допомогою мовленнєвого матеріалу у свідомості дітей наочні образи (використання метафор, порівнянь). Образна виразність, заміна узагальнених фраз на конкретні суттєво підвищує вплив мовленнєвої інформації на дитину;

- емоційність – здатність впливати на емоції і почуття учасників мовленнєво-ігрової діяльності;

- логічність – послідовність розгортання аргументації, дотримання основного завдання, мети діяльності;

- доречність – відповідність змістових і стилістичних особливостей мовленнєвого висловлювання ситуації взаємодії.

Мовленнєво-ігрова діяльність проходить у вигляді ігор-занять, у ході яких педагог може використовувати й інші види діяльності. У процесі організації цього виду діяльності максимально використовуються ігрові методи і прийоми навчання: дидактичні і народні ігри, ігрові мовленнєві ситуації, ігрові діалоги, драматизації тощо. Навчання мови як діяльності передбачає також включення мовлення в різні види діяльності: пізнавальну, художню, театралізовану і т. ін. Це сприятиме створенню основи для оволодіння мовою на чуттєвому досвіді дитини (спостереження у природі, ліплення з глини, малювання фарбами) та в активній захоплюючій діяльності.

Основою мовленнєво-ігрової діяльності є уявлення дітей про побудову ігрового сюжету, різноманітні ігрові дії з предметами. Як компонент мовленнєво-ігрової діяльності, гра в поєднанні з навчанням є засобом всебічного розвитку дитини, вона виконує освітню, виховну, розважальну функції і т. ін.

Отже, ми виходили з того, що мовленнєво-ігрова діяльність – це діяльність, що вимагає використання набутих раніше знань, мовленнєвих та ігрових умінь і навичок у нових зв'язках і обставинах. У цій діяльності діти, на основі набутих уявлень про предмети, уточнюють і поглиблюють свої знання. Основою для мовленнєво-ігрової діяльності є сформовані уявлення про побудову ігрового сюжету, різноманітні ігрові дії з предметами, засвоєні мовленнєві вміння і навички. Як форма навчання дітей, мовленнєво-ігрова діяльність виконує пізнавальну і розважальну функції. Вихователь одночасно виступає і вчителем, і учасником гри. Він учить і грає, а дитина, граючись, навчається. Як самостійний вид діяльності, мовленнєво-ігрова діяльність – це процес, що ґрунтується на інтересі дитини до гри, її правил і дій. Для забезпечення цього процесу вихователь повинен подбати про ускладнення ігор, тобто їх варіативність ігор. Відтак, керівництво вихователя іграми дітей носить опосередкований характер. При цьому зберігається пізнавальна функція мовленнєво-ігрової діяльності, адже у процесі цієї діяльності діти закріплюють, систематизують знання. У кінцевому результаті мовленнєво-ігрова

діяльність спрямована на розвиток і вдосконалення мовлення дітей.

Як компонент мовленнєво-ігрової діяльності гра в поєднанні з навчанням і мовою, є засобом всебічного розвитку дитини. У зв'язку з цим мовлення та гра виконують ряд функцій. Розглянемо їх.

Освітня функція полягає в тому, що гра тісно пов'язана з навчанням, оскільки в ній відбувається важливий процес набуття знань, який активізує розумові здібності дитини, її увагу, пам'ять, увагу. Цікава гра підтримує розумову активність дитини. Зміст ігор формує у дітей адекватне ставлення до явищ суспільного життя, природи, предметів довкілля, систематизує і поглиблює знання. За допомогою ігор вихователь привчає дітей самостійно мислити, використовувати отримані знання в різноманітних умовах у відповідності з поставленими завданнями. Активність дитячого мислення є головною передумовою свідомого ставлення дитини до набуття знань, встановлення партнерства у грі, домовленості між гравцями, що вимагає, у свою чергу, добре розвинутого мовлення.

Виховна функція гри полягає у формуванні моральних уявлень про бережливе ставлення до навколишнього і норми поведінки, позитивні і негативні риси особистості. Вона сприяє формуванню моральних почуттів, благородних прагнень, навичок колективного життя, створення між дітьми відносин, які ґрунтуються на дружбі, справедливості, відповідальності перед товаришами. У вихованні цих сторін особлива роль належить змісту і правилам гри. Чим глибше дитина занурюється у зміст гри, тим більший вплив вона має на неї. Завдяки правилам гри відкриваються великі можливості для виникнення у дітей вміння підпорядковувати свою поведінку нормам співжиття і спілкування з оточуючими. Зміст правил чітко визначає спосіб дії і поведінки дітей. Правила стають моральними нормами, які регулюють взаємини дітей. Необхідність дотримання правил в умовах колективної гри спонукає кожну дитину співвідносити свої дії з діяльністю інших гравців, сприяє вихованню спільних інтересів, а тому є важливою умовою формування суспільних рис у поведінці дітей. До того ж у процесі гри діти засвоюють лексику морально-етичної спрямованості.

Естетична функція гри і мовлення реалізується шляхом використання в іграх текстів віршів, пісень, примовок, лічилок, мирилок, загадок. Діти відчують красу, виразність і образність українського мовлення, запам'ятовують тексти ігор, що сприяє збагаченню їхнього мовлення.

Народні ігри виконують також історичну функцію. Це національний скарб, що єднає минулі покоління з сучасністю в єдине ціле. Окремі з них своїм

походженням сягають у глибину віків, інші – виникли набагато пізніше. Чимало з них свідчать про трудову основу народної поетичної творчості взагалі. Ігри, що виникли з прадавніх часів, розвивались, убирали риси різних суспільних формацій, життєвих укладів. Проте водночас воли зберегли й ознаки свого давнього походження. Найдавніші за походженням є хороводні ігри, що колись були частиною кожного календарного обряду. До того ж кожна календарна гра супроводжується яскравою народною мовою.

Розважальна функція гри реалізується у створенні позитивного настрою, сприятливої атмосфери. Вона урізноманітнює конкретний вид діяльності, зумовлює певні почуття, емоційні переживання, впливає на поведінку дітей. Діти імітують рухи героїв, виражаючи своє ставлення до них. Гра є своєрідним "регулятором" поведінки і спонукає дітей до активної діяльності. *Експресивна функція* – це функція вираження дитини у грі за допомогою мови і рухів внутрішнього світу дитини, емоційна насиченість і забарвленість мовлення індивідуально кожного гравця. *Культурно-носна функція* означає, що розвиток культури започатковується з розвитку мовлення людини, яке реалізується в різних видах дитячих ігор. *Контактно-становлювальна функція* – гравець готує свого співрозмовника до сприйняття інформації для подальшої гри.

Однією з найважливіших функцій ігрової діяльності є *функція мовленнєвого спрямування*. Мовленнєво-ігрові дії гравців спрямовані на інших учасників гри. У процесі гри дитина користується як діалогічним (діалог, трилог, полілог), так і монологічним мовленням. Саме в ігровій діяльності яскраво виявляється образність і виразність дитячого мовлення, в якому поєднуються мовні і немовні засоби виразності. Мовленнєво-ігрові дії виступають і засобом творчого мовленнєвого самовираження (Л.І.Березовська). Усі ці функції тісно взаємозв'язані і виступають в єдності і взаємозв'язку в мовленнєво-ігровій діяльності.

Продуктивність мовленнєво-ігрової діяльності забезпечується сформованістю в дітей ігрових дій, умінь, навичок, що супроводжуються виразним зв'язним мовленням.

Отже, мовленнєво-ігрова діяльність характеризується цілеспрямованістю (мета, завдання, мотиви), структурністю (мовні дії та операції), планомірністю (складання плану та його реалізація), оцінкою результатів.

Перспективи подальших досліджень у межах порушеної проблеми вбачаємо у вивченні впливу мовленнєво-ігрової діяльності на формування звукової культури мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 1999. – 62 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. / Ф.С.Бацевич. – К.: Академія, 2004. – 342 с.
3. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія / А.М.Богуш – К.: Видавничий Дім „Слово”, 2004. – 376 с.

4. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: Програма та методичні рекомендації / укл. А. М. Богуш – К.: ІЗМН, 1997. – 112 с.

5. Леушина А. М. Развитие связанной речи у дошкольников. Психология речи. / А. М. Леушина // Уч. Заметки ЛГПН им. Герцена. – 1941. – Т.5. – С. 22-71-136.

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini. [The basic component of preschool education in Ukraine]. (1999) Kyiv. [in Ukrainian].
2. Batsevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky* [Fundamentals of communicative linguistics]. Kyiv: Vydav. tsentr „Akademiya” [in Ukrainian].
3. Bohush, A. M. (2004). *Movlennievyyi rozvytok ditei vid narodzhennia do 7 rokiv* [monohrafiya] [Speech development of children from birth to 7 years] [monograph]. Kyiv: Vydavnychy Dim „Slovo” [in Ukrainian].
4. Bohush, A. M. (1997). *Vytoky movlennievoho rozvytku ditey doshkilnoho viku: Prohrama ta metodychni rekomendatsii* [The origins of language development of preschool children: Program and guidelines]. Kyiv: IZMN. [in Ukrainian].
5. Leushyna, A. M. (1941). *Razvytye svyaznoy rechy u doshkolnikov. Psykholohiya rechy*. [Development of coherent speech of preschool children. Psychology of speech]. (Vols 5) [in Russian].

Н. И. Луцан

РАЗВИТИЕ СВЯЗНОЙ РЕЧИ ДОШКОЛЬНИКОВ В РЕЧЕ-ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена проблеме развития связной речи детей дошкольного возраста в речевой-игровой деятельности. Рассматривается лингводидактический аспект речевой-игровой деятельности. Проанализированы качественные характеристики и функции речевой-игровой деятельности.

Ключевые слова: связную речь, речевой-игровая деятельность, функции речевой-игровой деятельности.

N. M. Lutsan

USE OF SPEECH-PLAY ACTIVITY IN THE FORMATION OF PRESCHOOLER'S COHERENT SPEECH: LINGUODIDACTIC ASPECT

The article is devoted to the problem of the development of preschool age children's coherent speech in speech-playing activity. The author notes that the development of coherent speech of preschool children is one of the core problems of preschool linguistics. Gaming activity takes an important place in the means of preschoolers' coherent speech. The linguistic didactical aspect of speech-playing activity has been examined in the article. Speech-play activity is considered to be a two-component formation, based on the development of children's speech by means of a game. We distinguish the following aspects in speech-play activity: psychological, linguistic, aesthetic and linguodidactic one, which is determined as a child's ability to use coherent statements in game situations. The author analyzes the qualitative characteristics and features of speech-play activity, which stimulate the development of coherent speech of preschool age children. The most important quality characteristics of speech-play activity are the following: accessibility (accurate selection of speech means to reflect the gaming tasks in an adequate way), arbitrary (high level of speech activity and the capacity for self-organization) and emotion (the ability to influence the emotions and feelings of the participants of the speech-playing activity). A base of speech-play activity is the idea of building game stories, different games with objects. As a form of children's education, speech-play activity has cognitive and entertainment functions. As an independent activity, speech-play activity is a process that is based on the child's interests to the game, its rules and actions. One of the most important functions of game activity is a function of speech direction. Speech-play activity is focused on other players; there is a combination of verbal and non-verbal means of expression. Play activity reveals imagination and expressiveness of children's speech, which combines linguistic and non-verbal means of expression. The author notes that the efficiency of speech-play activity is provided by the development of children's playing actions, skills, which are accompanied by a clear coherent speech.

Keywords: coherent speech, speech-play activity, functions of the speech-play activity.

Подано до редакції 08.09.14